

Staat van het Praktijkonderwijs 2025

Sectorraad
Praktijkonderwijs

Inhoud

1. Voorwoord 4

2. Samenvatting 6

3. Beeld van het praktijkonderwijs 8

3.1. Algemene toelichting op praktijkonderwijs 8

3.2. Kengetallen praktijkonderwijs 9

4. De leerlingen 10

4.1. Kenmerken van pro-leerlingen 10

4.2. Toelatingscriteria 11

4.3. TLV-pro 12

4.4. Aanbevelingen 12

5. De infrastructuur van het praktijkonderwijs 13

5.1. De huidige positie van het praktijkonderwijs in het onderwijssysteem 13

5.2. Wettelijk kader praktijkonderwijs 13

5.3. Bekostiging praktijkonderwijs 14

5.3.1. Directe bekostiging 14

5.3.2. Veel tijdelijke middelen en subsidies 14

5.4. Kansengelijkheid 15

5.5. Aanbevelingen 16

6. Instroom praktijkonderwijs 16

6.1. Doorstroomtoets en schooladviezen 16

6.2. Knelpunten doorstroomtoets 17

6.2.1 Dakpanadvies pro/vmbo-bb 17

6.2.2. Het afnemen van de doorstroomtoets bij leerlingen met een IQ onder de 75 17

6.2.3. Opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij 18

6.3. Minder instroom in leerjaar 1 18

6.4. Substantieel meer zijinstroom vanuit het vmbo 19

6.5. Zijinstroom vanuit het voortgezet speciaal onderwijs 20

6.6. Pro-vmbo 20

6.7. Zijinstroom nieuwkomers 21

6.8. Aanbevelingen 21

7. Aanbod binnen praktijkonderwijs 22

7.1. Baten onderwijstrajecten praktijkonderwijs 22

7.2. Basisvaardigheden 22

7.3. Curriculum 23

7.4. Sociale veiligheid 23

7.6. Aanbevelingen 26

8. Onderwijsorganisatie 27

8.1. Bevoegdheden 27

8.2. Toegenomen werkdruk 27

9. Uitstroom 29

9.1. Uitstroomcijfers 29

9.2. Uitstroom naar werk 29

9.2.1. Nazorg 29

9.2.2. Beschermd werk en dagbesteding 30

9.3. Uitstroom naar vervolgopleiding 31

9.3.1. Vrijstellingen bij uitstroom naar het mbo/branchecertificaten 31

9.3.2. Pro-leerlingen succesvol op het mbo 32

9.3.3. Aanbevelingen 32

1. Voorwoord

Voor u ligt de tweede editie van de Staat van het Praktijkonderwijs. Niet verrassend zult u hierin dezelfde elementen terugvinden als in de vorige Staat van het Praktijkonderwijs. Toch heeft deze Staat nog wat extra's in petto voor de lezer.

Imago en campagne

Het blijft nodig om aan een veel groter publiek duidelijk te maken wat praktijkonderwijs nu eigenlijk is. We zijn daarom een campagne gestart: www.daarompraktijkonderwijs.nl. Hierin brengen we onder de aandacht wat de kracht van het praktijkonderwijs nu precies is en welke toekomstmogelijkheden er zijn. En dat vinden wij niet alleen: de recente cijfers van DUO bewijzen maar weer eens dat onze leerlingen solide doorstromen naar het mbo. En natuurlijk weten wij al veel langer dat onze leerlingen ook succesvol uitstromen naar de arbeidsmarkt. Met een steuntje in de rug (nazorg/loopbaanbegeleiding door de scholen) is deze arbeidsmarktuistroom ook toekomstbestendig.

Onze leerlingen leveren!

Maar we hebben het in deze Staat van het Praktijkonderwijs ook eens omgedraaid. Wat leveren onze leerlingen de samenleving nu op? We weten het allemaal: onze leerlingen dragen in velerlei opzichten bij aan wat we de vitale infrastructuur van Nederland noemen. Ze stromen uit in sectoren waar in Nederland een schreeuwend tekort aan arbeidskrachten is: schoonmaak, horeca, techniek, groen, zorg. Noem het maar op! Maar het is fijn als door de wetenschap wordt onderbouwd dat onze leerlingen de samenleving als geheel ook flink wat baten opleveren. Prof. Dr. M. de Greef van de Vrije Universiteit Brussel heeft voor ons een studie gemaakt, waarin hij de baten heeft uitgerekend per pro-leerling, per leerjaar. En die baten zijn groot! We presenteren de uitkomsten hiervan met trots in deze Staat van het Praktijkonderwijs. De conclusie is dat

we als samenleving dus alle reden hebben om deze leerlingen onderwijs te bieden op een school die ervoor zorgt dat ze ook aan leren (op hun eigen manier) toekomen. Uiteraard op de eerste plaats voor de leerling zelf, maar ook onze samenleving heeft deze jongvolwassenen hard nodig.

Kansrijk adviseren en de doorstroomtoets

Daarom is het des te onbegrijpelijker dat maatregelen als kansrijk adviseren (wat helaas heeft geresulteerd in steeds hoger adviseren) en de doorstroomtoets de mooie beweging die onze jongeren kunnen maken via het praktijkonderwijs niet ondersteunen, en zelfs op momenten tegenwerken. Wat wel werkte is de beweging die we ook met OCW hebben ingezet, namelijk de pilots pro/vmbo. Een soort verlengd brugjaar. In deze Staat van het Praktijkonderwijs zult u zien dat de pilots pro/vmbo ervoor zorgen dat leerlingen die meer tijd van leven en leren hebben in deze brugklasvorm vaker naar het vmbo gaan of juist tot tevredenheid en met acceptatie van ouders en leerlingen het praktijkonderwijs alsnog doorlopen. Ook kunt u lezen dat doorstroom vanuit het praktijkonderwijs naar het mbo (zowel mbo niveau 1 als mbo niveau 2) veelvuldig en succesvol voorkomt. Als praktijkonderwijs vinden wij zowel uitstroom naar de arbeidsmarkt als uitstroom naar vervolgonderwijs een succes. Iedere leerling verdient de plek waar hij/zij in staat is om zijn talenten te gebruiken en te ontwikkelen. In dit licht steunen wij natuurlijk ook de roep om onder advisering tegen te gaan. Maar niet met maatregelen die weer voor andere, wellicht nog schadelijkere problemen zorgen. Kansrijk adviseren en ook de doorstroomtoets zijn zulke maatregelen omdat zij synoniemen zijn geworden voor zo cognitief hoog mogelijk adviseren. Ook als dit hogere cognitieve niveau helemaal niet geschikt is voor een leerling. Het is voor ons onbegrijpelijk dat uitgerekend vanuit een ministerie als OCW dat kansengelijkheid tot zijn taken rekent, wetgeving is gemaakt die precies dit bewerkstelligt: zo hoog mogelijke (cognitieve) advisering. Eerst met kansrijk adviseren, en nu met de doorstroomtoets en

en alles wat daarmee samenhangt. Wij zien sinds de introductie van kansrijk adviseren en daarna de doorstroomtoets steeds minder instroom vanuit het reguliere basisonderwijs en het speciale basisonderwijs naar praktijkonderwijs. Daartegenover staat dat wij steeds meer zijinstroom vanuit het vmbo zien van leerlingen die te hoog zijn geadviseerd door alles rondom de nieuwe wetgeving in de doorstroomtoets. Dit is demotiverend en beschadigend voor leerlingen. En 36% meer "afstroom" is niet zomaar iets. Dat is meer dan "collateral damage" om het probleem van de onderadvisering op te lossen. Ondanks deze kritischenoottenaanzien van het huidige beleid, blijven wij trots op het praktijkonderwijs. De resultaten geven daar ook alle aanleiding toe. Wij zien dat leerlingen op het praktijkonderwijs geweldige kansen krijgen door het maatwerk, de hoge kwaliteit van onze scholen, en vooral de betrokkenheid en bevlogenheid van onze schoolleiders en docenten. Dankzij hen is er ook voor deze leerlingen een prima toekomst op de arbeidsmarkt of in het vervolgonderwijs.

Ik wens u veel leesplezier!

Namens het bestuur van de Sectorraad
Praktijkonderwijs,
Nicole Teeuwen, voorzitter

2. Samenvatting

Praktijkonderwijs is van grote meerwaarde voor de maatschappij. Uit de maatschappelijke batenanalyse van prof. Dr. Maurice de Greef blijkt dat de verbeterde taalvaardigheid van pro-leerlingen door de op het praktijkonderwijs aangeboden taaltrajecten leidt tot minder zorgkosten, minder uitkeringen, een hoger brutoloon en hogere belastinginkomsten. Ondanks de bewezen meerwaarde van praktijkonderwijs voor de leerlingen en de samenleving, blijft de overheid vasthouden aan het beleid rond kansrijk adviseren.

In 2024 is de instroom in leerjaar 1 vanuit het basisonderwijs met 6% gedaald ten opzichte van 2023 en met 12% ten opzichte van 2020, het jaar dat kansrijk adviseren werd ingevoerd. Ook de instroom vanuit het speciaal basisonderwijs is in 2024 met 5% gedaald ten opzichte van 2023. Toch is totale aantal leerlingen dat in schooljaar 2024-2025 praktijkonderwijs volgt, gegroeid. Dit komt met name door de toegenomen zijinstroom. In 2024 is de zijinstroom vanuit vmbo leerjaar 1 met 6% gestegen ten opzichte van 2023 en met 36% ten opzichte van 2020. De zijinstroom vanuit vmbo leerjaar 2 is met 20% gestegen ten opzichte van 2023 en met 30% ten opzichte van 2020. De zijinstroom van leerlingen vanuit de internationale schakelklas (nieuwkomers) is in 2024 zelfs bijna verdubbeld ten opzichte van 2023. Deze toename van het aantal zijinstromers leidt tot een toegenomen werkdruk onder docenten. In schooljaar 2023-2024 is 39,7% van de leerlingen uitgestroomd naar een mbo-opleiding. Uit DUO-onderzoek blijkt dat de oud pro-leerlingen zeer succesvol zijn op het mbo. Van de pro-leerlingen die instromen in mbo niveau 1 haalt 80% tot 90% een diploma op dat niveau. Dit is zo'n tien procentpunt meer dan bij de vmbo-leerlingen die ongediplomeerd doorgaan naar mbo niveau 1. Van de pro-leerlingen die het diploma mbo niveau 1 al binnen het praktijkonderwijs hebben behaald en instromen in mbo niveau 2, haalt ruim 80% een diploma op dat niveau. Dit is ongeveer gelijk aan het diplomasucces van vmbo-b gediplomeerden die instromen op niveau 2. Verder is in schooljaar 2023-2024 41,7% van de pro-leerlingen uitgestroomd naar werk, deels in combinatie met een mbo bbl-opleiding (11,3%) of in de vorm van een toeleidings-/trainingstraject (3,7%).

Aanbevelingen:

De leerlingen:

- Het mogelijk maken dat geen TLV-pro meer bij het samenwerkingsverband passend onderwijs hoeft te worden aangevraagd om toegelaten te worden tot praktijkonderwijs.

Infrastructuur praktijkonderwijs

- Behoud de ruimte die praktijkonderwijs nu heeft in de wet- en regelgeving, zodat het praktijkonderwijs onderwijs op maat kan blijven aanbieden.
- Behoud bij de modernisering van de kerndoelen de ruimte die scholen voor praktijkonderwijs hebben om het onderwijs en het curriculum naar eigen inzicht in te vullen en om maatwerk te blijven leveren.
- Rechtstreekse ongedeelde bekostiging van het praktijkonderwijs.
- Geen landelijke maximering van het budget voor praktijkonderwijs, met behoud van het initiële budget.
- Minder incidentele middelen, maar verhoging van de structurele bekostiging.
- Het beschikbaar stellen van een reiskostenvergoeding voor alle bovenbouwleerlingen in het praktijkonderwijs.

Instroom praktijkonderwijs

- Passend adviseren in plaats van kansrijk adviseren.
- De realisatie van een enkelvoudig advies pro in de doorstroomtoets.
- Het niet afnemen van de doorstroomtoets bij leerlingen met een IQ onder de 75.
- Verminderen van de opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij, niet alleen in woorden, maar ook in beleid.

Aanbod praktijkonderwijs

- Geen landelijke eisen stellen aan het taal- en rekenniveau dat pro-leerlingen dienen te behalen.

Uitstroom

- Het opnemen van twee jaar nazorg aan oud-leerlingen van pro-scholen, inclusief financiering, in de Wet van school naar duurzaam werk.
- Het realiseren van voldoende stageplaatsen en arbeidsplaatsen in beschermd werk en dagbesteding.
- De mogelijkheid tot samenwerking met niet-bekostigd mbo opnemen in het wetsvoorstel pro-entree.
- Realiseren dat de in het praktijkonderwijs behaalde branchecertificaten en praktijkverklaringen recht geven op vrijstellingen voor de betreffende praktijkvakken in het mbo, waarbij het belangrijk kan zijn voor leerlingen om praktische vaardigheden te blijven oefenen.

3. Beeld van het praktijkonderwijs

3.1. Algemene toelichting op praktijkonderwijs

Praktijkonderwijs is een schoolsoort in het reguliere voortgezet onderwijs. Praktijkonderwijs wordt ook wel 'pro' genoemd. In Nederland zijn 177 scholen voor praktijkonderwijs met in totaal ongeveer 29.000 leerlingen. Praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen van 12 t/m 18 jaar die sterk zijn in praktische vakken. De leerlingen worden opgeleid voor beroepen waar in Nederland grote vraag naar is, zoals metselaar, schoonmaker, heftruckchauffeur of winkelmedewerker. Daarnaast is het onderwijs gericht op het vergroten van de zelfstandigheid en de zelfredzaamheid van de leerlingen in de maatschappij.

Eigen manier van lesgeven

Pro-scholen hebben een geheel eigen manier van lesgeven. De leerlingen leren in kleinere klassen vooral vanuit de praktijk en doortedoen. Tijdens de theoretische vakken wordt veel aandacht besteed aan onder andere taal en rekenen. Vervolgens wordt de theorie tot leven gebracht in praktische vakken als hout- en metaalbewerking, koken en serveren, zorg en welzijn, techniek, facilitair en groen. Hierbij is veel ruimte voor maatwerk. Elke leerling volgt een eigen leerroute aan de hand van een eigen ontwikkelingsplan, waarbij de nadruk ligt op wat de leerling kan en wil. Zo wordt het zelfvertrouwen van de leerlingen versterkt en worden leerlingen gestimuleerd om hun talenten verder te ontwikkelen. Daarnaast is het onderwijs gericht op persoonsvorming en op het vergroten van de zelfredzaamheid van de leerlingen in de maatschappij. Tijdens de lessen wordt integraal gewerkt aan de thema's wonen, werken, burgerschap, leren en vrije tijd. Leerlingen leren binnen deze thema's goed en zelfstandig te functioneren binnen de school en in de samenleving. Door deze bredere vorming, weten zij beter wat hun mogelijkheden zijn. In de bovenbouw specialiseren de leerlingen zich in de sector waarin zij later willen gaan werken. Stages vormen een groot deel van de onderwijstijd in de bovenbouw. De leerlingen doen hierbij niet alleen vaktechnische kennis op, maar leren ook werknemersvaardigheden, zoals hoe je je gedraagt als een goed werknemer. Een goede stage leidt regelmatig tot een baan.

Diploma's en certificaten

Tijdens hun opleiding kunnen leerlingen tal van branchecertificaten en praktijkverklaringen behalen. Tevens behaalt inmiddels een aanzienlijk deel van de leerlingen het entree-diploma (mbo-niveau 1) in het praktijkonderwijs. Sinds 2022 ontvangen leerlingen van het praktijkonderwijs aan het einde van hun opleiding een schooldiploma. Dit diploma is voorzien van een portfolio waarin de resultaten staan die de leerling heeft behaald.

Uitstroom

Een opleiding in het praktijkonderwijs biedt volop kansen op de arbeidsmarkt. Na het praktijkonderwijs stromen veel leerlingen dan ook rechtstreeks uit naar werk. Voor deze leerlingen is praktijkonderwijs eindonderwijs. De school helpt de leerlingen bij het vinden van een passende, bestendige baan. Nadat leerlingen zijn uitgestroomd naar werk, worden ze nog twee jaar actief gevolgd door de pro-scholen en bieden de scholen, indien nodig, nazorg en begeleiding. Verder stroomt ruim de helft van de leerlingen uit naar een mbo-opleiding. Veel pro-scholen bieden de mogelijkheid om de entree-opleiding (mbo niveau 1) in het laatste jaar van de pro-opleiding te volgen. Na het behalen van het entree-diploma binnen het praktijkonderwijs kan de leerling direct doorstromen naar niveau 2 op het mbo. Het praktijkonderwijs is dus de praktische route naar het mbo. Het is ook mogelijk om na de pro-opleiding de entree-opleiding in het mbo te volgen. Deze opleiding duurt een jaar. Daarna kan de leerling doorstromen naar mbo niveau 2 of uitstromen naar werk. In tegenstelling tot de werkwijze binnen het praktijkonderwijs is een student bij uitstroom naar werk vanuit het mbo zelf verantwoordelijk voor het vinden van een baan.

3.2. Kengetallen praktijkonderwijs

De kengetallen met betrekking tot schooljaar 2024-2025 betreffen voorlopige cijfers op basis van peildatum 1 oktober 2024. In het schooljaar 2024-2025 volgen in totaal 29.582 leerlingen praktijkonderwijs. Dit is 3,16% van het totale aantal leerlingen in het reguliere voortgezet onderwijs. In Nederland zijn 174 scholen voor praktijkonderwijs en op de BES-eilanden zijn 3 scholen voor praktijkonderwijs.

Scholen voor praktijkonderwijs

Totaal aantal pro-scholen: 177 scholen

Kleinste pro-school: 33 leerlingen

Grootste pro-school: 369 leerlingen

Gemiddeld per pro-school: 167 leerlingen

De meeste pro-scholen vallen onder een schoolbestuur met meerdere schoolsoorten. 10 pro-scholen zijn eenpitter. 1 zelfstandig pro-bestuur is meerpitter, met 4 pro-scholen.

Totaal aantal leerlingen praktijkonderwijs

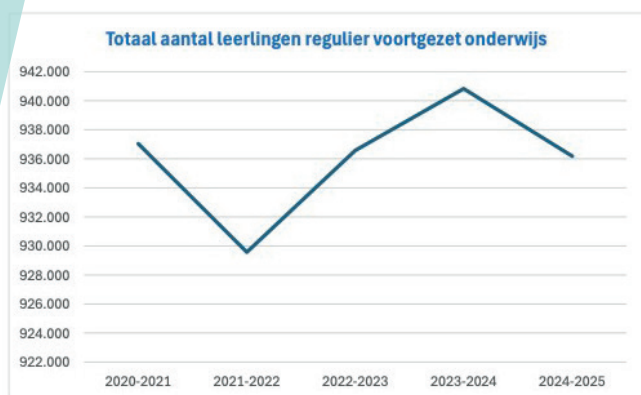
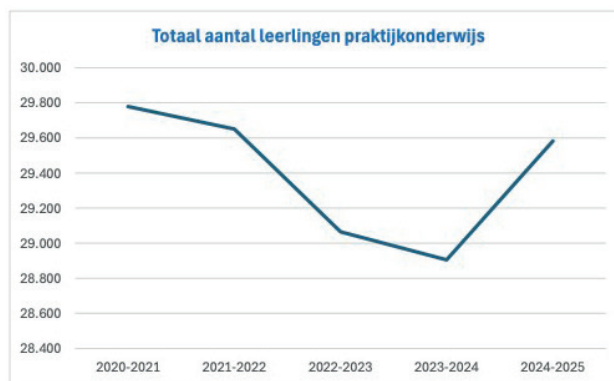
2020-2021: 29.779

2021-2022: 29.650

2022-2023: 29.065

2023-2024: 28.905

2024-2025: 29.582

Totaal aantal leerlingen regulier voortgezet onderwijs

2020-2021: 937.033

2021-2022: 929.570

2022-2023: 936.572

2023-2024: 940.829

2024-2025: 936.180

Percentage praktijkonderwijs ten opzichte van regulier voortgezet onderwijs

2020-2021: 3,18%

2021-2022: 3,19%

2022-2023: 3,10%

2023-2024: 3,07%

2024-2025: 3,16%

4. De leerlingen

4.1. Kenmerken van pro-leerlingen

Naar het praktijkonderwijs gaan leerlingen met veel talenten en mogelijkheden. De leerlingen leren het beste in de praktijk en blinken dan ook uit in praktische vakken. Maar binnen het praktijkonderwijs is ook oog voor de cognitieve beperkingen van de leerlingen. De beperkingen betreffen over het algemeen een beperkte informatieverwerking, beperkte gedragsregulatie, beperkt probleemoplossend vermogen en beperkt in staat zijn om te generaliseren¹.

Beperkingen waar rekening mee dient te worden gehouden bij deze leerlingen²:

- Moeite met het begrijpen van abstracte begrippen en abstract redeneren.
- Veelal concreet en minder snel denken en de nadruk op het hier-en-nu.
- Verminderde planningsvaardigheden.
- Moeite met het onthouden en terughalen van wat wordt geleerd.
- Beperkte woordenschat en moeite met langere en complexere zinnen.
- Verminderde capaciteit om informatie tegelijkertijd te
- Problemen met lezen, rekenen en het onthouden van instructies.
- Moeite hebben met het scheiden van de hoofd- en bijzaken en het zien van
- verbanden tussen oorzaak en gevolg.
- Moeite met het beheersen van gevoelens en met het reflecteren op het eigen gedrag,
- gedachten en gevoelens.
- Beperkingen in sociaal-cognitieve vaardigheden, zoals het herkennen van eigen emoties en emoties bij anderen.
- Meer op letterlijke en negatieve informatie in een sociale situatie letten en deze
- sneller als vijandig interpreteren.
- Faalervaringen en de verhoogde kans op een negatief zelfbeeld.
- Makkelijker beïnvloed worden door anderen

Uiteraard hebben niet alle leerlingen al deze beperkingen en ook niet in dezelfde mate. Elke leerling is uniek.

4.2. Toelatingscriteria

Om ervoor te zorgen dat alleen de leerlingen naar het praktijkonderwijs gaan waar het praktijkonderwijs voor is bedoeld, is wettelijk bepaald wat de doelgroep van het praktijkonderwijs is. In artikel 2.29 van de Wet voortgezet onderwijs 2020 (WVO 2020) staat dat praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen voor wie vaststaat dat overwegend een orthopedagogische en orthodidactische benadering is geboden, en het volgen van een van de leerwegen van het vmbo,

¹ De Wit, M. Moonen, X. & Douma, J. (2011). Richtlijn Effectieve Interventies LVB: Aanbevelingen voor het ontwikkelen, aanpassen en uitvoeren van gedragsveranderende interventies voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking.

² Moonen (2017), (H)erkennen en waarderen, over het (h)erkennen van de noden mensen met licht verstandelijke beperkingen en het bieden van passende ondersteuning, UvA: Amsterdam

al dan niet in combinatie met het volgen van leerwegondersteunend onderwijs, niet zal leiden tot het behalen van een diploma of een getuigschrift vmbo. Vervolgens wordt in artikel 2.30 van de WVO 2020 de toelaatbaarheid en de toelating tot het praktijkonderwijs geregeld. Het samenwerkingsverband passend onderwijs beslist op de aanvraag of de leerling toelaatbaar is tot het praktijkonderwijs. In artikel 2.46 lid 4 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 wordt dieper ingegaan op de toelatingscriteria. Het samenwerkingsverband wijst de aanvraag voor praktijkonderwijs uitsluitend toe indien de leerling:

- een intelligentiequotiënt heeft binnen de bandbreedte van 55 tot en met 80;
- en een leerachterstand heeft van drie jaar of meer op ten minste twee van de vier domeinen inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen en spellen, ten minste een van deze twee domeinen gaat om inzichtelijk rekenen of begrijpend lezen en deze leerachterstand ten minste 0,5 bedraagt.

Soms voldoet een leerling echter niet helemaal aan de criteria, maar sluit het zorg- en onderwijsaanbod van het praktijkonderwijs wel het beste aan bij de behoeften van de leerling. Ook dan is het mogelijk dat een leerling toelaatbaar is tot het praktijkonderwijs (artikel 2.47 Uitvoeringsbesluit WVO 2020). Maatwerk is dus altijd mogelijk. Nadat het samenwerkingsverband passend onderwijs een Toelaatbaarheidsverklaring Praktijkonderwijs (TLV Pro) heeft afgegeven, beslist de school voor praktijkonderwijs, na overleg met de ouders van de leerling, of de leerling kan worden toegelaten tot de school voor praktijkonderwijs.

4.3. TLV-pro

Om een leerling toe te laten tot praktijkonderwijs, dient de school voor praktijkonderwijs voor de betreffende leerling een toelaatbaarheidsverklaring (TLV-pro) aan te vragen bij het samenwerkingsverband passend onderwijs (artikel 2.30 lid 5 WVO 2020). De TLV-pro is destijds ingevoerd, omdat onduidelijk was welke waarde een diploma praktijkonderwijs had. Leerlingen maken in het praktijkonderwijs geen centraal eindexamen, waardoor het diploma praktijkonderwijs geen rechtstreekse toegang tot vervolgonderwijs geeft.

Er diende dan ook een extra integrale toetsing door het samenwerkingsverband passend onderwijs plaats te vinden, voordat een leerling naar een school zou gaan waar de leerling geen kwalificatie kon behalen. Intussen is echter veel veranderd binnen het praktijkonderwijs. Tijdens de opleiding praktijkonderwijs kunnen leerlingen tal van branchecertificaten en op sommige scholen ook praktijkverklaringen behalen. Dit zijn landelijk erkende bewijzen van de kennis, vaardigheden en processen die de leerling op school en tijdens de stages heeft geleerd.

Daarnaast kunnen op veel pro-scholen leerlingen in het laatste jaar van het praktijkonderwijs ook een mbo niveau-1-diploma (entreediploma) halen. Dit diploma geeft recht op rechtstreekse doorstroom naar niveau 2 op het mbo. Aan het eind van de opleiding ontvangt de leerling een schooldiploma. Aan het schooldiploma is een persoonlijk portfolio gekoppeld. Hierin staan alle resultaten die de leerling heeft behaald, zoals vakken, stages en certificaten. In het praktijkonderwijs kunnen leerlingen tegenwoordig dus diverse landelijk erkende kwalificaties halen. Sinds de invoering van de doorstroomtoets is de tijdsdruk rond de aanmeldprocedure op pro- scholen toegenomen. De pro-scholen dienen in een week tijd het aanmeldgesprek te voeren, een eigen OPP te openen, de overdracht van het OPP van de basisschool te regelen en deze te analyseren. Daarbij komt ook de TLV-procedure. In de praktijk blijkt de extra toets van de TLV door een samenwerkingsverband vaak slechts een formaliteit te zijn, waarbij de inhoudelijke integrale afweging door het samenwerkingsverband slechts minimaal of zelfs zelden plaatsvindt. Daarnaast doet het ook iets met leerlingen en hun ouders als een TLV aangevraagd dient te worden. Het geeft de leerlingen het gevoel dat ze een uitzondering zijn en niet naar een reguliere middelbare school gaan. Dit gevoel is onterecht, want praktijkonderwijs is regulier voortgezet onderwijs. Het verdient dan ook aanbeveling dat er geen TLV meer nodig is om naar praktijkonderwijs te gaan. De pro-scholen beoordelen in dat geval zelf of een leerling kan worden toegelaten tot praktijkonderwijs. In feite doen de pro-scholen dat nu ook al, omdat een pro-school eerst beoordeelt of een leerling aan de toelatingscriteria voldoet, voordat het dossier wordt voorgelegd aan het samenwerkingsverband. Een onnodige bureaucratische tussenstap.

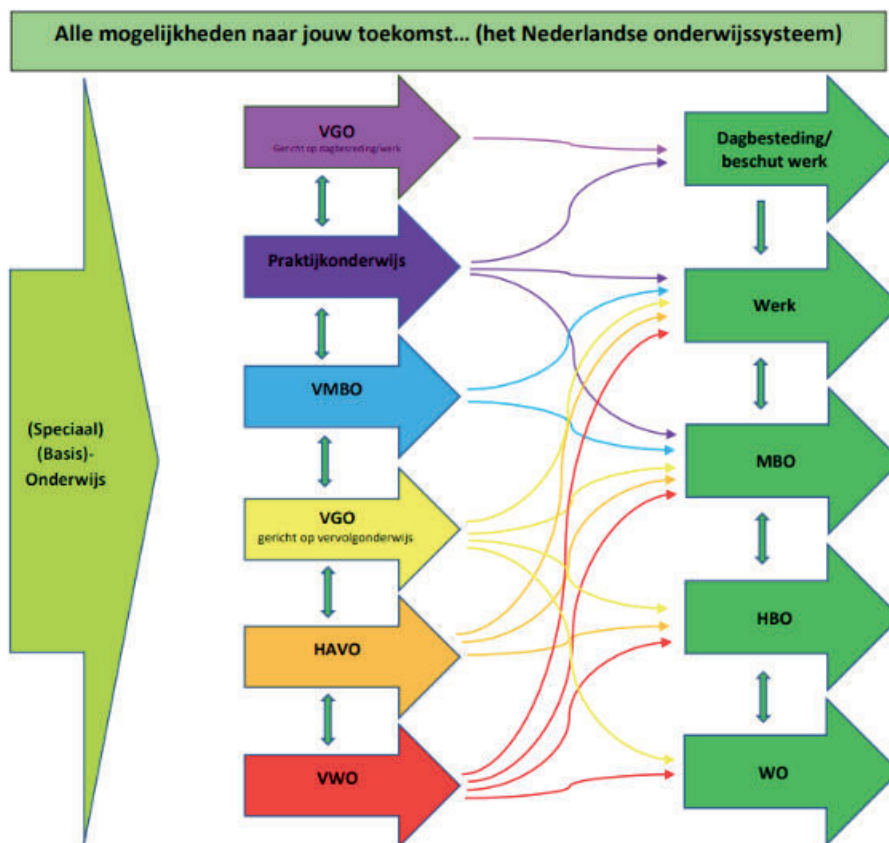
4.4. Aanbevelingen

- Het mogelijk maken dat geen TLV-pro meer bij het samenwerkingsverband passend onderwijs hoeft te worden aangevraagd om toegelaten te worden tot praktijkonderwijs.

5. De infrastructuur van het praktijkonderwijs

5.1. De huidige positie van het praktijkonderwijs in het onderwijssysteem

In onderstaand schema is de positie van het praktijkonderwijs in het Nederlandse onderwijssysteem zichtbaar.

5.2. Wettelijk kader praktijkonderwijs

Het wettelijk kader van het praktijkonderwijs wordt gevormd door de Wet voortgezet onderwijs 2020 (WVO 2020) en het Uitvoeringsbesluit Wet voortgezet onderwijs 2020. Momenteel heeft het praktijkonderwijs vrij veel ruimte in de relevante wet- en regelgeving. Deze ruimte is ook van belang, omdat de scholen hierdoor optimaal maatwerk kunnen bieden aan hun leerlingen. De kerndoelen zijn voor pro-scholen gebaseerd op streefdoelen. Op basis daarvan hebben pro-scholen en docenten de ruimte om op eigen wijze invulling te geven aan hun lessen. Zo wordt er bijvoorbeeld gewerkt met streefdoelen voor de domeinen wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. In de streefdoelen is de kern van het programma praktijkonderwijs beknopt en op hoofdlijnen omschreven.

De streefdoelen zijn vervolgens geoperationaliseerd in beheersingsdoelen. De beheersingsdoelen geven aan wat de leerling concreet moet kennen en kunnen om een bepaald streefdoel te halen. Er zijn dus geen harde eindtermen geformuleerd waar de leerling aan moet voldoen om het schooldiploma praktijkonderwijs te behalen. Hierdoor is het praktijkonderwijs haalbaar voor alle leerlingen die voldoen aan de landelijk vastgestelde criteria. Het is noodzakelijk dat deze ruimte in de wet- en regelgeving om het onderwijs op maat aan te kunnen bieden wordt behouden, met name gezien de grote bandbreedte van het niveau van de leerlingen die bij elkaar in de klas zitten. Als de wet- en regelgeving wordt dichtgetimmerd, gaat dit ten koste van een deel van de leerlingen. Deze leerlingen worden overvraagd, omdat ze niet aan de eisen kunnen voldoen. Ook is het soms beter om lesstof op een andere manier aan te bieden, omdat deze manier beter past bij de leerlingen.

5.3. Bekostiging praktijkonderwijs

5.3.1. Directe bekostiging

Het praktijkonderwijs is een reguliere schoolsoort in het voortgezet onderwijs. Toch wordt het praktijkonderwijs momenteel nog op een andere manier bekostigd dan andere reguliere schoolsoorten. Het budget dat een pro-school voor een leerling ontvangt, is gesplitst in een basis- en een ondersteuningsbedrag. Het basisbedrag ontvangt de school rechtstreeks van DUO en is, net als in de rest van het reguliere onderwijs, niet gebudgetteerd. Het ondersteuningsbedrag dat de school ontvangt (ook van DUO) wordt door DUO echter afgetrokken van het budget lichte ondersteuning van het samenwerkingsverband.

Inmiddels loopt een wetstraject voor rechtstreekse ongedeelde bekostiging van het praktijkonderwijs. Bij rechtstreekse bekostiging is de meest passende plek voor de leerling leidend en niet het beheersen van de kosten. Andere reguliere schoolsoorten worden ook rechtstreeks volledig bekostigd. De directe bekostiging wordt waarschijnlijk in 2027 ingevoerd. Een nieuw belangrijk knelpunt bij de invoering van de directe bekostiging is echter dat in het voorgenomen wetsvoorstel een budgetplafond voor praktijkonderwijs wordt opgenomen om een mogelijke groei van het praktijkonderwijs te voorkomen³.

In de praktijk komt dit neer op een leerlingenstop. Het budgetplafond heeft dus grote gevolgen voor de leerlingen die praktijkonderwijs hard nodig hebben om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Het druist in tegen het vooropstellen van de belangen van de leerlingen en het bieden van de juiste onderwijsplek, ook in het kader van inclusiviteit en kansengelijkheid. Voor andere reguliere schoolsoorten, zoals havo en vwo geldt geen budgetplafond.

5.3.2. Veel tijdelijke middelen en subsidies

Naast de structurele reguliere bekostiging, kunnen pro-scholen een veelheid aan subsidies en andere tijdelijke middelen aanvragen. Het is fijn dat deze middelen beschikbaar worden gesteld, zodat scholen meer financiële ruimte krijgen. Het probleem is echter dat het geen structurele, maar tijdelijke middelen zijn, vaak met een korte looptijd. Van deze tijdelijke middelen kunnen scholen geen structurele zaken bekostigen, zoals het aannemen van extra personeel. Ook is aan het begin van het jaar vaak nog niet bekend welke subsidies of extra middelen de school gaat ontvangen, waardoor het lastig is om een begroting te maken.

Voor de kwaliteit en continuïteit van het onderwijs zou het dan ook beter zijn als de structurele bekostiging van het praktijkonderwijs wordt verhoogd in plaats van dat een veelheid aan subsidies wordt toegekend (zie overzicht pagina 14).

Overzicht van tijdelijke middelen en subsidies die scholen voor praktijkonderwijs ontvangen/ kunnen aanvragen
ESF+
Regeling aanvullende bekostiging strategisch personeelsbeleid, begeleiding startende leraren & schoolleiders en verzuim VO
Subsidie verbetering basisvaardigheden
Subsidieregeling Extra hulp voor de klas
Regeling onderwijskansen voortgezet onderwijs
Subsidieregeling lerarenbeurs
Regeling aanvullende bekostiging werkdrukverlichting
Subsidie voor Maatschappelijke diensttijd (MDT)
Subsidieregeling Schoolmaatschappelijk Werk
Subsidieregeling Brugfunctionaris
Subsidieregeling Sterk Techniekonderwijs
Subsidie Programma Schoolmaaltijden
Subsidieregeling tegemoetkoming reiskosten entreeleerlingen praktijkonderwijs
Subsidieregeling school en omgeving
Subsidies/vergoedingen via de samenwerkingsverbanden

5.4. Kansengelijkheid

Mbo-leerlingen hebben recht op een ov-kaart, maar pro-leerlingen niet. Dit leidt tot kansenongelijkheid en ongewenste bijeffecten. Pro-leerlingen moeten vaak ver reizen naar hun stageplaats. De reiskosten kunnen hierbij een obstakel vormen als ouders onvoldoende financiële draagkracht hebben om deze reiskosten te betalen. Hierdoor kunnen leerlingen niet altijd stagegelopen op de voor hen meest passende stageplaats. Sommige ouders kiezen er daarom voor om hun kind vroegtijdig uit te laten stromen naar het mbo, omdat hun kind daar wel een ov-kaart krijgt, ook al is dit niet de meest passende onderwijsplek voor het betreffende kind. Veel van deze leerlingen lopen vast in de mbo-structuur met beperktere begeleiding, en vallen uit. Naar aanleiding van het amendement-Westerveld c.s.⁴ is voor 2024 en 2025 in totaal twee miljoen euro beschikbaar gesteld voor een overbruggingsregeling om leerlingen die de entreeopleiding volgen binnen het praktijkonderwijs tegemoet te komen in de reiskosten die ze daarvoor maken. In september 2024 is de Subsidieregeling tegemoetkoming reiskosten entreeleerlingen praktijkonderwijs gepubliceerd in de Staatscourant.⁵ Het budget voor een tegemoetkoming in de reiskosten van entree-leerlingen wordt ambtshalve toegekend aan alle pro-scholen op basis van leerlingaantallen. De scholen mogen zelf bepalen hoe zij deze middelen inzetten.

⁴ 36410-VIII, nr. 101

⁵ Regeling van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 4 september 2024, nr. KO/1510789, houdende regels voor de subsidieverstrekking aan scholen voor praktijkonderwijs voor het vergoeden van reiskosten aan leerlingen die entreeonderwijs volgen (Subsidieregeling tegemoetkoming reiskosten entreeleerlingen praktijkonderwijs)

Vanaf 2026 wordt deze tegemoetkoming waarschijnlijk structureel. Dit wordt nader geregeld in het wetsvoorstel pro-entree. Bovenbouwleerlingen in het praktijkonderwijs die geen entree-opleiding volgen, lopen net zoveel stage als entree-leerlingen. Ook zij hebben dus vaak veel reiskosten om op hun stageplaats te komen. Voor deze leerlingen zijn echter geen middelen beschikbaar gesteld voor een tegemoetkoming in hun reiskosten. Dit leidt tot kansenongelijkheid.

Om deze leerlingen net zoveel kansen te geven als hun leeftijdgenoten in de entree-opleiding of op het mbo, zou het dus goed zijn als ook voor deze leerlingen middelen beschikbaar worden gesteld voor een tegemoetkoming in hun reiskosten.

5.5. Aanbevelingen

- Behoud de ruimte die praktijkonderwijs nu heeft in de wet- en regelgeving, zodat het praktijkonderwijs onderwijs op maat kan blijven aanbieden.
- Behoud bij de modernisering van de kerndoelen de ruimte die scholen voor praktijkonderwijs hebben om het onderwijs en het curriculum naar eigen inzicht in te vullen en om maatwerk te blijven leveren.
- Rechtstreekse ongedeelde bekostiging van het praktijkonderwijs, met behoud van het initiële budget.
- Geen landelijke maximering van het budget voor praktijkonderwijs.
- Minder incidentele middelen, maar verhoging van de structurele bekostiging.

6. Instroom praktijkonderwijs

6.1. Doorstroomtoets en schooladviezen

Vanaf 2020 kregen basisscholen het advies om kansrijk te adviseren. Dit houdt in dat bij twijfel over het meest passende advies, een optimistische inschatting wordt gemaakt van wat leerlingen kunnen bereiken. Schooljaar 2023-2024 was het eerste schooljaar waarin werd gewerkt met de doorstroom toets. Hierbij zijn basisscholen voortaan verplicht om het voorlopig schooladvies naar boven bij te stellen indien het advies van de doorstroomtoets hoger is dan het voorlopig schooladvies. Deze verplichting geldt echter niet voor leerlingen die als voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en als toetsadvies praktijkonderwijs/vmbo-bb hebben gekregen. Toch is in schooljaar 2023-2024 het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs substantieel vaker bijgesteld naar een definitief schooladvies vmbo-bb dan in voorgaande jaren. Dit is terug te zien in onderstaande tabellen⁶. In schooljaar 2023-2024 heeft 12,8% van de leerlingen met een voorlopig schooladvies praktijkonderwijs als definitief schooladvies vmbo- bb gekregen. Deze leerlingen gaan vervolgens in schooljaar 2024-2025 naar het praktijkonderwijs of het vmbo-bb. In schooljaar 2019-2020 is geen eindtoets afgenomen in verband met de coronacrisis.

Tabel 1. Totaal percentage leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en definitief schooladvies vmbo-bb.

	Het percentage van het aantal leerlingen met een voorlopig schooladvies pro dat als definitief schooladvies vmbo-bb heeft gekregen.
2018-2019	3,9%
2019-2020	0,0%
2020-2021	3,8%
2021-2022	4,5%
2022-2023	4,5%
2023-2024	12,8%

In het basisonderwijs werd het voorlopig schooladvies praktijkonderwijs vaker bijgesteld dan in het speciaal basisonderwijs. In schooljaar 2024 heeft 18,5% van de leerlingen van het basisonderwijs met een voorlopig schooladvies pro als definitief advies vmbo-bb gekregen. In het speciaal basisonderwijs betreft dit 8,7% van de leerlingen.

6. Bron: ROD, analyse: Evelyn van Lochem/ Tom van der Horst (VO-raad)

Tabel 2. Het percentage leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en definitief schooladvies vmbo-bb, afkomstig vanuit het basisonderwijs.

	Het percentage van het aantal leerlingen met een voorlopig schooladvies pro dat als definitief schooladvies vmbo-bb heeft gekregen, afkomstig vanuit het basisonderwijs.
2018-2019	8,3%
2019-2020	0,0%
2020-2021	7,3%
2021-2022	7,7%
2022-2023	7,6%
2023-2024	18,5%

Tabel 3. Het percentage leerlingen met voorlopig schooladvies praktijkonderwijs en definitief schooladvies vmbo-bb, afkomstig vanuit het speciaal basisonderwijs.

	Het percentage van het aantal leerlingen met een voorlopig schooladvies pro dat als definitief schooladvies vmbo-bb heeft gekregen
2018-2019	0,8%
2019-2020	0,0%
2020-2021	1,5%
2021-2022	2,4%
2022-2023	2,5%
2023-2024	8,7%

6.2. Knelpunten doorstroomtoets

6.2.1 Dakpanadvies pro/vmbo-bb

De doorstroomtoets hanteert als laagste toetsadviescategorie pro/vmbo-bb, zelfs als een leerling alle toetsvragen fout heeft beantwoord. Het is dus niet mogelijk om een enkelvoudig toetsadvies pro te krijgen. In de praktijk leidt het dakpanadvies pro-vmbo-bb tot veel onduidelijkheid bij ouders en leerlingen, omdat het suggereert dat zij kunnen kiezen. Soms oefenen ouders druk uit op de leerkracht om de leerling een vmbo-bb advies te geven. Dit advies komt immers uit de doorstroomtoets. Veel leerkrachten gaan hierin mee in het kader van kansrijk adviseren. Hierdoor komen ook echte pro-leerlingen toch in het vmbo terecht. Veel van deze leerlingen stromen na een of twee jaar alsnog gedesillusioneerd en gedemotiveerd af naar het praktijkonderwijs. Dit kan worden voorkomen als ook een enkelvoudig advies pro kan worden gegeven naar aanleiding van de doorstroomtoets.

6.2.2. Het afnemen van de doorstroomtoets bij leerlingen met een IQ onder de 75

In de Beleidsregel ontheffingsgronden eindtoetsing po staat dat de doorstroomtoets niet hoeft te worden afgenomen bij leerlingen met een IQ onder de 75. Veel basisscholen doen dit echter nog wel, waarna de leerling het dakpanadvies pro/vmbo-bb krijgt. Door de doorstroomtoets niet af te nemen, kan onduidelijkheid en discussie over het dakpanadvies worden voorkomen.

6.2.3. Opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij

Vanuit de politiek en de maatschappij is in de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan de waardering van praktisch- en beroepsonderwijs. Zo is onder meer de onderwijswaaier geïntroduceerd en zijn termen als 'hoog' en 'laag' vervangen door 'theoretisch' en 'praktisch'. De waardering voor praktisch onderwijs komt echter niet terug in het beleid. Dit komt mede doordat het onderwijsbeleid erop is gericht dat elke leerling een startkwalificatie haalt. Hierbij geldt: hoe hoger, hoe beter. Dit blijkt onder meer uit het budgetplafond dat men voornemens is om voor praktijkonderwijs in te voeren, het beleid rond kansrijk adviseren en het feit dat de doorstroomtoets uitsluitend cognitieve vaardigheden meet. Hierdoor zien ouders en leerlingen het praktijkonderwijs nog steeds niet als een 'echte' schoolsoort, zoals het vmbo, de havo of het vwo. Dat is jammer, want door deze opwaartse druk gaan echte pro-leerlingen wellicht niet naar het praktijkonderwijs, terwijl zij zich op het praktijkonderwijs wel het beste kunnen ontwikkelen. Het is dan ook van belang dat deze opwaartse druk wordt verminderd, niet alleen in woorden, maar ook in beleid.

6.3. Minder instroom in leerjaar 1

Uit cijfers van DUO blijkt dat de instroom vanuit het basisonderwijs met 12% is afgenomen sinds de invoering van kansrijk adviseren in 2020. In 2023 nam het aantal leerlingen vanuit het basisonderwijs weer iets toe. Na de invoering van de doorstroomtoets in 2024 zette de afname toch weer verder door, waarschijnlijk als gevolg van de naar boven bijgestelde schooladviezen.

Tabel 4. Het landelijk totaal aantal leerlingen dat vanuit het af het speciaal basisonderwijs is ingestroomd in het praktijkonderwijs.

Herkomst leerling	2020	2021	2022	2023	2024
Basisonderwijs	2.247	2.055	2.023	2.082	1.967

Tabel 5. Het percentage waarmee het totaal aantal leerlingen dat vanuit het af het speciaal basisonderwijs is ingestroomd in het praktijkonderwijs is toegenomen of afgenomen ten opzichte van 2020 (het begin van kansrijk adviseren) en 2023 (jaar voor invoering doorstroomtoets).

Herkomst leerling	2021 t.o.v. 2020	2022 t.o.v. 2020	2023 t.o.v. 2020	2024 t.o.v. 2020	2024 t.o.v. 2023
Basisonderwijs	-9%	-10%	-7%	-12%	-6%

De meeste leerlingen stromen in vanuit het speciaal basisonderwijs. Het aantal leerlingen dat instroomt, was in de afgelopen jaren echter wisselend. In 2024 was de instroom ongeveer 2% lager ten opzichte van 2020 en ongeveer 5% lager ten opzichte van 2023.

Tabel 6. Het landelijk totaal aantal leerlingen dat vanuit het speciaal basisonderwijs is ingestroomd in het praktijkonderwijs.

Herkomst leerling	2020	2021	2022	2023	2024
Speciaal basisonderwijs	2.797	2.948	2.874	2.897	2.738

Tabel 7. Het percentage waarmee het totaal aantal leerlingen dat vanuit het speciaal basisonderwijs is ingestroomd in het praktijkonderwijs is toegenomen of afgenomen ten opzichte van 2020 (het begin van kansrijk adviseren) en 2023 (jaar voor invoering doorstroomtoets).

Herkomst leerling	2021 t.o.v. 2020	2022 t.o.v. 2020	2023 t.o.v. 2020	2024 t.o.v. 2020	2024 t.o.v. 2023
Speciaal basisonderwijs	5%	3%	4%	-2%	-5%

6.4. Substantieel meer zijinstroom vanuit het vmbo

Uit cijfers van DUO blijkt dat de zijinstroom vanuit het vmbo leerjaar 1 met 36% is toegenomen sinds de invoering van kansrijk adviseren in 2020. Ook de zijinstroom vanuit vmbo leerjaar 2 is in 2024 fors gestegen, namelijk met 20% ten opzichte van 2023 en met 30% ten opzichte van 2020. Veel leerlingen kunnen het hogere advies dat zij als gevolg van kansrijk adviseren hebben gekregen niet waarmaken, waardoor zij na een of twee jaar in het vmbo alsnog afstromen naar het praktijkonderwijs.

Tabel 8. Het landelijk totaal aantal leerlingen dat vanaf het vmbo is ingestroomd in het praktijkonderwijs.

Herkomst leerling	2020	2021	2022	2023	2024
Vmbo leerjaar 1	310	317	348	400	423
Vmbo leerjaar 2	301	311	277	326	391

Tabel 9. Het percentage waarmee het totaal aantal leerlingen dat vanaf het vmbo is ingestroomd in het praktijkonderwijs is toegenomen of afgenomen ten opzichte van 2020 (het begin van kansrijk adviseren) en 2023 (het voorgaande jaar).

Herkomst leerling	2021 t.o.v 2020	2022 t.o.v 2020	2023 t.o.v 2020	2024 t.o.v 2020	2024 t.o.v 2023
Vmbo leerjaar 1	2%	12%	29%	36%	6%
Vmbo leerjaar 2	3%	-8%	8%	30%	20%

De gevolgen van afstromen voor pro-leerlingen

Afstromen heeft grote negatieve gevolgen voor pro-leerlingen. Pro-leerlingen hebben op de basisschool al jaren te kampen gehad met leerachterstanden. Hierdoor hebben deze leerlingen vaak weinig zelfvertrouwen en een laag zelfbeeld. De pro-scholen zien veel van deze leerlingen echter langzaam opbloeien zodra ze in de eerste klas van het praktijkonderwijs zitten. De leerlingen leren op een manier die bij hen past, namelijk in de praktijk en door te doen. Doordat de leerlingen ontdekken dat ze wel degelijk vaardigheden en talenten hebben, groeien hun zelfvertrouwen en zelfbeeld. De pro-scholen ervaren echter dat dit anders verloopt voor leerlingen die vanuit het vmbo afstromen naar het pro. Na jarenlang de slechtste van de klas te zijn geweest in het basisonderwijs, moeten deze leerlingen vervolgens ook weer op hun tenen lopen in het vmbo. Weer hebben ze moeite om het niveau aan te kunnen.

Als de leerlingen dan uiteindelijk na een of twee jaar afstromen naar het praktijkonderwijs, is dit wederom een faalervaring. Zwaar beschadigd en gedemotiveerd komen ze uiteindelijk op het pro terecht. Het is erg lastig om deze leerlingen alsnog te enthousiasmeren voor onderwijs. In de praktijk blijkt dat deze leerlingen ongeveer een jaar nodig hebben om te wennen en om hun plaats te vinden in het praktijkonderwijs. Indien dit niet lukt, stromen deze leerlingen alsnog door naar het vso, omdat problematisch gedrag inmiddels bovenliggend is. In de praktijk blijkt dus dat het, in tegenstelling tot leerlingen van andere schoolsoorten, voor leerlingen met een pro-advies vaak gunstiger is om te starten in het pro en op te stromen naar een hogere schoolsoort, dan om af te stromen.

6.5. Zijinstroom vanuit het voortgezet speciaal onderwijs

Niet alleen de zijinstroom vanuit het vmbo, maar ook de zijinstroom vanuit cluster 3 van het voortgezet speciaal onderwijs (vso) is in de afgelopen jaren toegenomen. De zijinstroom vanuit cluster 4 was in de afgelopen jaren redelijk stabiel.

Tabel 10. Instroom van leerlingen vanuit het vso naar praktijkonderwijs.

Herkomst 7	2020	2021	2022	2023	2024
Vso cluster 3	156	176	196	215	255
Vso cluster 4	178	156	150	143	154

Een toename van de zijinstroom van leerlingen vanuit het voortgezet speciaal onderwijs naar praktijkonderwijs is een wenselijke ontwikkeling. In het kader van inclusief onderwijs is het immers ook de bedoeling dat leerlingen doorstromen van voortgezet speciaal onderwijs naar regulier voortgezet onderwijs.

6.6. Pro-vmbo

Sinds schooljaar 2019-2020 experimenteert het ministerie van OCW met de pilot onderbouwklas pro-vmbo. Deze pilot maakt het tijdelijk en formeel mogelijk voor pro- en vmbo-scholen om samen onderwijs te verzorgen voor leerlingen waarover twijfel bestaat wat de juiste plek voor hen is: praktijkonderwijs of vmbo met eventueel leerwegondersteuning. Hierdoor krijgen leerlingen meer kansen en kan afstroom⁸ van vmbo-basis naar praktijkonderwijs wellicht worden voorkomen. De leerlingen worden ingeschreven in het praktijkonderwijs. Leerlingen waarvoor het vmbo-niveau haalbaar is, stromen vervolgens door naar het vmbo. De andere leerlingen blijven in het praktijkonderwijs.

De beleidsregel⁸ pilot pro-vmbo schrijft het volgende voor:

- Leerlingen staan ingeschreven op de pro-school en beschikken over een toelaatbaarheidsverklaring (TLV);
- De pro-leerlingen mogen maximaal 500 klokuren per schooljaar les volgen op een vmbo-locatie, waarbij zij gezamenlijk met vmbo-leerlingen les mogen krijgen;
- In de onderbouwklas pro-vmbo wordt gewerkt aan de kern-doelen van de onderbouw vmbo-basis/kader;
- Er mag worden gecommuniceerd dat de pro-school een onderbouwklas pro-vmbo aanbiedt (indien deze geen vmbo-licentie heeft).

De evaluatie van de pilot pro-vmbo toont aan dat de pilot succesvol is. Van het eerste instroomcohort stroomde 46% na twee jaar door naar het vmbo. Tegelijkertijd bleef 42% in het praktijkonderwijs. Voor het tweede instroomcohort zijn vergelijkbare percentages waargenomen. Het derde instroomcohort laat iets hogere doorstroompercentages naar het vmbo zien. 35% van de pilotleerlingen uit het eerste instroomcohort volgt een mbo-opleiding (niveau 1 of 2) en is op weg naar een startkwalificatie, ofwel via doorstroom vanuit pro of via het vmbo. Voor de leerlingen waar eerst twijfel was met betrekking tot de juiste opleiding en die uiteindelijk toch binnen pro verder gaan, is er meer acceptatie en wordt dit niet als falen gezien.⁹

7. De Sectorraad Praktijkonderwijs geeft er de voorkeur aan om de woorden 'opstroom' en 'afstroom' niet te gebruiken, maar wij doen het in deze context juist wel. Niet zozeer omdat wij dit zo zien, maar wel omdat dit de maatschappelijke perceptie is en het daarmee het gevoel van de leerlingen uitdrukt.

8. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0041596/2022-08-01>

9. Nieuwe route, nieuwe kansen! Monitor en evaluatie pilot onderbouwklas pro-vmbo, SEO Economisch Onderzoek en Bureau Turf, in opdracht van het ministerie van OCW, 2024

6.7. Zijinstroom nieuwkomers

Uit cijfers van DUO blijkt dat de zijinstroom van nieuwkomers in 2021 en 2022 afnam, maar in 2023 weer toenam. In 2024 is de zijinstroom van nieuwkomers bijna verdubbeld ten opzichte van 2023. Dit betreffen met name Oekraïners die na twee jaar internationale schakelklas voor het eerst instromen in het reguliere onderwijs. Verder zijn veel leerlingen afkomstig uit Syrië, maar ook uit andere landen.

Tabel 11. Instroom van nieuwkomers in het praktijkonderwijs.

Herkomst 11	2020	2021	2022	2023	2024
Internationale schakelklas vo	657	526	438	513	985

De verschillen op de pro-scholen in het land zijn groot. Sommige pro-scholen hebben geen of nauwelijks zijinstroom van nieuwkomers, terwijl andere pro-scholen zoveel zijinstroom van nieuwkomers hebben dat de school (bijna) vol is. Veel van deze nieuwkomers voldoen niet aan de landelijke pro-criteria. Zij gaan echter toch naar het praktijkonderwijs, omdat hun Nederlands nog niet goed genoeg is om naar het vmbo te gaan en de wijze van lesgeven binnen het praktijkonderwijs goed bij hen past. Vaak gaan deze leerlingen zich echter vervelen, omdat hun IQ te hoog is voor de aangeboden lesstof. Dit uit zich bijvoorbeeld in gedrag. Daarnaast ontstaat door de grote zijinstroom van nieuwkomers het risico dat op het praktijkonderwijs geen plaats meer is voor reguliere pro-leerlingen, vanwege het budgetplafond.

6.8. Aanbevelingen

- Passend adviseren in plaats van kansrijk adviseren.
- De realisatie van een enkelvoudig advies pro in de doorstroomtoets.
- Het niet afnemen van de doorstroomtoets bij leerlingen met een IQ onder de 75.
- Verminderen van de opwaartse druk vanuit de politiek en de maatschappij, niet alleen in woorden, maar ook in beleid.

7. Aanbod binnen praktijkonderwijs

7.1. Baten onderwijstrajecten praktijkonderwijs

Prof. Dr. Maurice de Greef van de Vrije Universiteit Brussel heeft een maatschappelijke batenanalyse gemaakt van trajecten praktijkonderwijs. Jaarlijks faciliteert het praktijkonderwijs onderwijstrajecten voor haar leerlingen, met als doel dat zij een betere plek in de samenleving krijgen. Vraag is wat de baten van deze trajecten zijn. Op basis van een casestudy betreffende taaltrajecten van de gemeente Amsterdam heeft PWC in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven en de gemeente Amsterdam een model opgesteld om het rendement van haar taaltrajecten te berekenen. Eerder onderzoek laat¹⁰ namelijk zien dat als taalvaardigheden toenemen de gezondheidszorgkosten afnemen, omdat men eerder dingen zelf kan regelen en men minder vaak de huisarts of het ziekenhuis bezoekt.¹¹ Ook neemt het brutoloon toe, omdat de arbeidsproductiviteit stijgt.¹² Daarnaast nemen werkloosheid en het gebruik van uitkeringen af en stijgen de belastinginkomsten. Op basis van de onderzochte gemiddelde vooruitgang op taal¹³ kunnen de maatschappelijke baten berekend worden.

Om de gemiddelde vooruitgang in taal onder leerlingen in het praktijkonderwijs te berekenen zijn er onder leerlingen leestoetsen afgenomen. Op basis van de uitslagen van deze leestoetsen worden per leerling ontwikkelscores bepaald. Uit de resultaten van de ontwikkelscores blijkt dat 76% van de deelnemers een betere ontwikkelscore op taal krijgt. De vooruitgang onder de deelnemers blijkt significant te zijn ($t(86) = -6.769$ $p < .05$). Het merendeel van de deelnemers blijkt een betere taalvaardigheid te krijgen. Op basis van deze gemiddelde vooruitgang op taal kunnen de reductie op kosten in de zorg en de winst voor de arbeidsmarkt worden berekend. Op basis van die berekening betreffende de onderwijstrajecten van het praktijkonderwijs blijkt dat de gemiddelde baten bij een aantal van 1.000 deelnemers circa € 4.920.000 zijn. Dit blijkt uit de analyse van de trajecten van verschillende scholen die praktijkonderwijs aanbieden. Door deze onderwijstrajecten lijken de maatschappelijke baten dus groter te worden.

7.2. Basisvaardigheden

Vanuit de politiek wordt steeds meer nadruk gelegd op de basisvaardigheden taal, rekenen, burgerschap en digitale geletterdheid. In de komende jaren zal het toezicht op de basisvaardigheden dan ook een speerpunt zijn van de Inspectie van het Onderwijs. In het praktijkonderwijs geldt een inspanningsverplichting om leerlingen het referentieniveau 1F te laten bereiken. Er worden echter geen landelijke eisen gesteld aan het taal- en rekenniveau dat pro-leerlingen dienen te halen.

10. PWC. (2015). Het rendement van taaltrajecten: casus gemeente Amsterdam. Amsterdam: PWC.

11. Groot, W. & Maassen van den Brink, H. (2006). Stil vermogen: een onderzoek naar de maatschappelijke kosten van laaggeletterdheid. Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

12. Houtkoop, W., Allen, J., Buisman, M., Fouarge, D. & Van der velden, R. (2012). Kernvaardigheden in Nederland. 's-Hertogenbosch: Expertisecentrum beroepsonderwijs.

13. Groot, W. & Maassen van den Brink, H. (2006). Stil vermogen: een onderzoek naar de maatschappelijke kosten van laaggeletterdheid. Den Haag: Stichting Lezen & Schrijven.

Veel leerlingen gaan namelijk juist naar praktijkonderwijs, omdat ze door hun cognitieve beperkingen moeite hebben met taal en rekenen. Ze komen het praktijkonderwijs binnen met leerachterstanden van minimaal drie jaar op het gebied van taal en rekenen. Taalniveau 2F is voor veel leerlingen bijvoorbeeld helemaal niet haalbaar. Het is dan ook van belang dat ook in de toekomst geen landelijke eisen worden gesteld aan het taal- en rekenniveau dat pro-leerlingen dienen te behalen.

De overige basisvaardigheden vormen al een integraal onderdeel van het curriculum van het praktijkonderwijs. Al vanaf klas 1 zijn de lessen gericht op mens en maatschappij, omdat de pro-leerlingen na vijf jaar in staat moeten zijn om zelfstandig in de maatschappij te functioneren. De leerlingen krijgen bijvoorbeeld les in zelfredzaamheid, budgetteren en in het omgaan met een computer. Tijdens de stages leren leerlingen hoe je omgaat met werk en hoe je je gedraagt als een goede werknemer. Het praktijkonderwijs is dus een voorloper op het gebied van het integreren van de basisvaardigheden in het lesprogramma. Het is dan ook van belang dat er ruimte blijft voor de pro-scholen om op maat invulling te geven aan de basisvaardigheden.

7.3. Curriculum

In de afgelopen jaren heeft een actualisatie van de kerndoelen in het curriculum plaatsgevonden. De formulering van de kerndoelen is apart beoordeeld door een 'klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften'. Vanuit doelgroepexpertise is meegekeken naar inhoud en formulering van de kerndoelen. Het praktijkonderwijs was hier ook bij betrokken. Daarnaast zaten er leraren praktijkonderwijs in de kerndoelenteams en hebben meerdere praktijkonderwijsscholen meegedaan aan de 'Fase van beproeven' waarin kerndoelen worden besproken en uitgeprobeerd in de onderwijspraktijk. De kerndoelen voor het vo en vso zijn inmiddels vastgesteld. SLO gaat in opdracht van OCW in 2025 aan de slag met het ontwikkelen van leerlijnen voor het praktijkonderwijs die voortvloeien uit het curriculum.

7.4. Sociale veiligheid

In het kader van kwaliteitszorg hebben de scholen voor praktijkonderwijs een eigen systeem van tevredenheidsonderzoeken, genaamd ProZO! Er zijn aparte online vragenlijsten ontwikkeld voor leerlingen, ouders, personeel, stagebedrijven en partnerorganisaties. De pro-school kan zijn resultaten intern vergelijken (bijvoorbeeld tussen klassen) en met de resultaten van andere pro-scholen in het land. Tussen ProZO! en Vensters voor Verantwoording bestaat een automatische koppeling. In schooljaar 2023-2024 hebben 120 pro-scholen deelgenomen aan de meting sociale veiligheid via ProZO!. In totaal hebben 14.448 leer-

lingen de vragenlijst ingevuld.

Tabel 12. Deelname meting sociale veiligheid.

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Aantal deelnemende scholen	118	119	120
Aantal deelnemende leerlingen	14687	14618	14448

De meting sociale veiligheid bestaat uit vier onderdelen. De gemiddelde resultaten van de afgelopen drie schooljaren staan in tabel 4. De scores zijn berekend in een 10-puntsschaal. Scores boven de 7,00 worden getypeerd als 'goed' en zijn in groen weergegeven. Scores tussen de 6,00 en 7,00 zijn 'voldoende' en in geel weergegeven. Scores onder de 6,00 zijn 'onvoldoende' en worden in oranje weergegeven.

Tabel 13. Samenvatting sociale veiligheid per onderdeel.

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Beleving fysieke en sociale veiligheid	7,51	7,39	7,30
Aantasting fysieke en sociale veiligheid	9,58	9,49	9,46
Welbevinden	7,15	6,94	6,82
Veiligheidsbeleid	7,12	7,00	6,94
Gemiddelde	7,84	7,71	7,63

De gemiddelde totaalscore voor wat betreft de sociale veiligheid in 2023-2024 is 7,63. Van de vier onderdelen scoren er twee 'goed' (aantasting fysieke en sociale veiligheid en beleving fysieke en sociale veiligheid) en twee 'voldoende' (welbevinden en veiligheidsbeleid). Geen enkel onderdeel scoort 'onvoldoende'. Ook binnen de onderdelen zijn er geen vragen die 'onvoldoende' scoren. Over de lange termijn gezien was vanaf de eerste meting in 2017-2018 continu sprake van een hogere gemiddelde totaalscore. In schooljaar 2020-2021 werd de conclusie getrokken dat bij iedere standaard sprake was van de hoogste gemiddelde score ooit gemeten.

Dat zou destijds verklaard kunnen worden door de gevolgen van de coronapandemie: kleinere klassen, meer persoonlijke aandacht en onder andere op basis daarvan een hogere mate van ervaren sociale veiligheid. Vanaf schooljaar 2021-2022 is sprake van een continu daling van de scores per standaard én van de totale gemiddelde score. Deze lijn wordt doorgezet in 2023-2024. De gemiddelde score van 7,63 is echter nog altijd te typeren als 'goed': leerlingen praktijkonderwijs geven aan sociale veiligheid te ervaren binnen de scholen.

Resultaten per onderdeel

- **Beleving fysieke en sociale veiligheid (voel je, je veilig op school?)**

De gemiddelde score bij dit onderdeel is 7,33. Bij alle vragen is sprake van iets lagere scores in de periode 2021-2022 tot en met 2023-2024. Toch scoren van de vier vragen, drie vragen nog steeds 'goed', net als in beide voorgaande jaren ('ik voel me veilig op school', 'als ik problemen heb weet ik bij wie ik moet zijn op school' en 'ik kan altijd bij mijn mentor/leraar terecht'). De vraag 'ik ben tevreden over hoe wij met elkaar omgaan op school' scoort, net als in beide voorgaande schooljaren, voldoende. Zie tabel 14.

Tabel 14. Onderdeel: beleving fysieke en sociale veiligheid.

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Ik voel me veilig op school	7,66	7,54	7,42
Als ik problemen heb, weet ik bij wie ik moet zijn op school	7,69	7,57	7,51
Ik kan altijd bij mijn mentor/leraar terecht	7,78	7,69	7,60
Ik ben tevreden over hoe wij met elkaar omgaan op school	6,97	6,82	6,79
Gemiddelde	7,53	7,41	7,33

Tabel 15. Onderdeel aantasting fysieke en sociale veiligheid.

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Andere leerlingen pesten mij op school	9,46	9,37	9,31
Medeleerlingen pesten mij via internet/telefoon	9,73	9,67	9,64
Andere leerlingen discrimineren mij op school	9,61	9,49	9,46
Andere leerlingen slaan of schoppen mij op school	9,61	9,52	9,52
Gemiddelde	9,6	9,51	9,48

De gemiddelde score in 2023-2024 is 9,48. De scores per vraag zijn vergelijkbaar met het voorgaande jaar. Deze standaard scoort 'goed'. Leerlingen praktijkonderwijs geven hiermee aan dat ze weinig tot geen pestgedrag en discriminatie ervaren.

- **Welbevinden (vind je het fijn op school?)**

Bij het onderdeel 'welbevinden' is de gemiddelde totaalscore 6,84. Twee vragen scoren, net als in de beide voorgaande jaren, 'goed' ('ik mag op school mijn mening geven' en 'ik krijg op school de informatie over dingen die voor leerlingen belangrijk zijn'). De vraag 'ik ga met plezier naar school' scoort, net als in beide voorgaande jaren 'voldoende'. De score van de vraag 'ik voel me fijn op school' is licht gedaald, waardoor de score van 'goed' in beide voorgaande jaren naar 'voldoende' is gegaan. Zie tabel 16.

Tabel 16. Onderdeel welbevinden.

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Ik ga met plezier naar school	6,76	6,46	6,22
Ik voel me fijn op school	7,21	7	6,91
Ik mag op school mijn mening geven	7,42	7,24	7,15
Ik krijg op school informatie over dingen die voor leerlingen belangrijk zijn	7,3	7,15	7,09
Gemiddelde	7,17	6,96	6,84

- **Veiligheidsbeleid (wat doen de leraren voor mij?)**

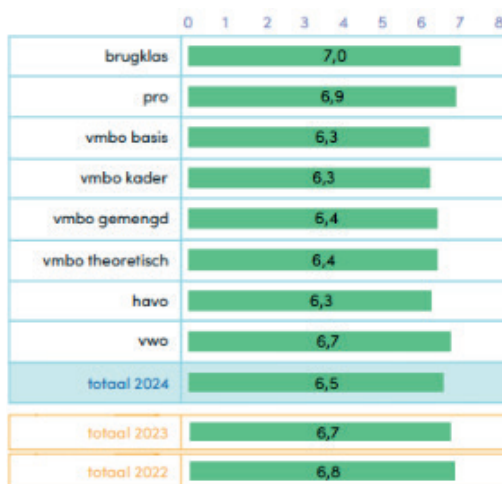
Het onderdeel veiligheidsbeleid heeft een gemiddelde totaal-score van 6,97. Bij alle vragen is sprake van iets lagere scores in de periode 2021-2022 tot en met 2023-2024. Hierdoor is de gemiddelde score licht gedaald, van 'goed' in de beide voorgaande jaren, naar 'voldoende'. Zie tabel 17.

Tabel 17. Onderdeel veiligheidsbeleid.
hoge score betekent in dit geval dat er bijvoorbeeld weinig sprake is van pesten. Zie tabel 6.

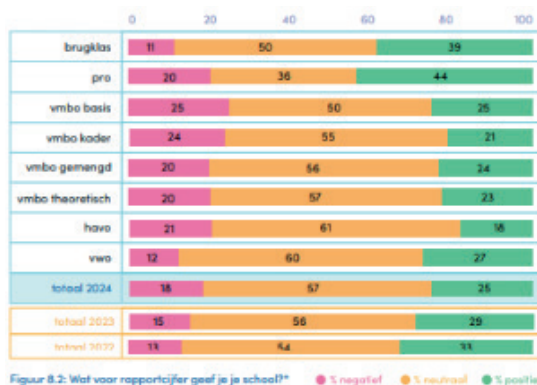
	2021-2022	2022-2023	2023-2024
De leraren zijn geïnteresseerd in mij	7,15	7,06	6,97
De leraren helpen mij meer zelfvertrouwen te krijgen	7,09	6,91	6,88
De leraren helpen mij met anderen om te gaan	6,94	6,88	6,79
De leraren doen er wat aan, als ik gepest word	7,45	7,3	7,24
Gemiddelde	7,16	7,04	6,97

LAKS Monitor 2024

Uit de LAKS Monitor 2024¹⁴ blijkt dat de leerlingen van het praktijkonderwijs gemiddeld een hoger rapportcijfer geven aan hun school dan leerlingen van andere schoolsoorten in het voortgezet onderwijs.

Als de rapportcijfers worden verdeeld in de categorieën: ontevreden (een 5,5 of lager), neutraal (tussen de 5,5 en 7,5) en tevreden (7,5 of hoger), geven de leerlingen van het praktijkonderwijs het vaakst een 7,5 of hoger.

Figuur 8.2: Wat voor rapportcijfer geef je je school?*

7.6. Aanbevelingen

- Geen landelijke eisen stellen aan het taal- en rekenniveau dat pro-leerlingen dienen te behalen.
- Het behoud van ruimte voor de pro-scholen om op maat invulling te geven aan de basisvaardigheden.

8. Onderwijsorganisatie

8.1. Bevoegdheden

Op initiatief van het ministerie van OCW is de Landelijke Werkgroep Bevoegdheden (LWB) ingericht. Deze werkgroep bespreekt landelijk alle initiatieven rondom bevoegdheden breed in het voortgezet onderwijs. Hierbij hebben de volgende actie-lijnen invloed op pro:

• Brede beroepsbevoegdheden in het vmbo.

Momenteel zijn er veel verschillende bevoegdheden, omdat er veel examenvakken zijn. Hierdoor is het lastig om mensen flexibel op te leiden. Er wordt dan ook gewerkt aan een domeinbevoegdheid, waarbij een docent bijvoorbeeld een bevoegdheid krijgt op het gebied van techniek of groen. Vervolgens zijn het bestuur en de school verantwoordelijk voor het verzorgen van specifieke bij- en nascholing. Er wordt richting een wetstraject gewerkt.

• Groepsleerkracht 12+.

Het ministerie van OCW signaleert een behoefte aan een groepsleerkracht die wordt opgeleid voor specifieke groepen 12-plussers in het pro, vso, vmbo en mbo. OCW heeft op advies van de LWB in 2024 een onderzoek laten uitvoeren naar de eisen waaraan een opleiding tot groepsleerkracht 12+ zou moeten voldoen. Dit onderzoek heeft echter te weinig bruikbare adviezen opgeleverd. De LWB gaat nu samen met de opleidingen bepalen hoe de opleiding groepsleerkracht 12+ eruit dient te zien en welke opleiding hier het beste bij past.

- **Maatwerkprogramma voor vakmensen.**

Hierbij wordt een maatwerkprogramma ontwikkeld waarbij mensen met minimaal 3 tot 5 jaar ervaring in de beroepspraktijk na een tweejarige pedagogische en vakdidactische scholing bevoegd les mogen geven in het desbetreffende werkveld. Momenteel houdt de LWB interviews met opleidingen, waarna wordt bepaald of het een initiële of een postinitiële opleiding wordt. Verder heeft de Tweede Kamer in 2024 een motie van de VVD¹⁵ aangenomen over een traject dat het voor professionals uit het bedrijfsleven mogelijk maakt om naast hun werk praktijklessen te geven. Deze motie sluit goed aan op het traject rond het maatwerkprogramma voor vakmensen.

8.2. Toegenomen werkdruk

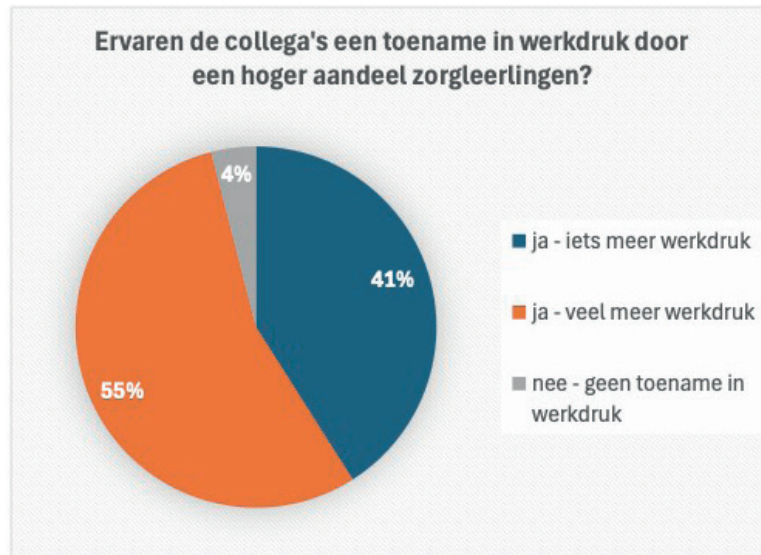
In het najaar van 2024 en in het voorjaar van 2025 heeft de Sectorraad Praktijkonderwijs een enquête onder alle 177 pro-scholen uitgezet naar de gevolgen van de afname van het aantal eerstejaarsleerlingen en de toename van de zijinstroom in het praktijkonderwijs. De eerste enquête is ingevuld door 94 pro-scholen en de tweede enquête door 65 pro-scholen. Deze scholen zijn over het hele land verspreid. Ook hebben zowel scholen die gelegen zijn in grote steden als scholen die gelegen zijn in landelijk gebied gereageerd. De uitslag van de enquête is dan ook representatief voor de pro-scholen in Nederland. Vrijwel alle respondenten (94%) van de enquête uit het najaar van 2024 geven aan dat op hun school sprake is van een toename van het aantal zorgleerlingen. Deze zorgleerlingen betreffen met name de leerlingen die zijn ingestroomd vanuit het voortgezet speciaal onderwijs en vanuit het vmbo.

Verder geven vrijwel alle respondenten (96%) aan dat de werkdruk is toegenomen door het hogere aandeel zorgleerlingen. Zij geven hierbij aan dat de leerlingen die als gevolg van kansrijk adviseren naar het vmbo zijn gegaan, maar in een hoger leerjaar toch weer instromen in het praktijkonderwijs vaak extra ondersteuning nodig hebben,

15. Motie-Kisteman over een traject dat het voor professionals uit het bedrijfsleven mogelijk maakt om naast hun werk praktijklessen te geven (36600-VIII, nr. 82)

omdat ze gedemotiveerd zijn door wederom een faalervaring. Ook missen ze de aansluiting op het lesprogramma en de wijze van lesgeven binnen het praktijkonderwijs, omdat ze niet vanaf leerjaar 1 op het praktijkonderwijs hebben gezeten. Dit heeft een negatieve invloed op de dynamiek in de klas. Er is dan ook meer begeleiding en maatwerk nodig. Dit doet een groot beroep op de flexibiliteit van docenten.

Uit de resultaten van de enquête uit het voorjaar van 2025 bleek dat dit beeld gedurende het schooljaar 2024-2025 ongewijzigd is gebleven. In beide enquêtes geeft het merendeel van de respondenten aan dat meer ondersteuning in de klas helpt om de werkdruk te verlagen. Ook kleinere klassen, minder zorgleerlingen, minder andere taken buiten lesgeven en een beter onderwijsaanbod voor nieuwkomers worden vaak genoemd. Maar bovenal benadrukken de respondenten het belang van een passend advies vanuit de basisschool, waardoor de leerling vanaf het begin op de juiste plek zit.

9. Uitstroom

9.1. Uitstroomcijfers

Middels de Uitstroommonitor Praktijkonderwijs worden de uitstroombestemmingen van de pro-leerlingen in beeld gebracht. Zo is per leerling bekend of sprake is van uitstroom naar werk, een mbo-opleiding of een andere uitstroombestemming. 139 scholen voor praktijkonderwijs hebben deelgenomen aan de uitstroombetaling 2023-2024. Deze scholen hebben de uitstroombestemmingen van 5.638 jongeren geregistreerd. In tabel 18 worden de uitstroombestemmingen van de schoolverlaters in 2023-2024 gepresenteerd.

Tabel 18. Resultaten uitstroombetaling bij cohort 2023-2024.

	Uitstroom najaar 2024 N=5638
Arbeid	26,7%
Mbo BBL (Arbeid en leren)	11,3%
Mbo Bol (leren)	39,7%
Toeleidings/Trainingstraject	3,7%
Andere pro school	4,3%
Vmbo	2,8%
Vso	2,8%
Verhuizing buitenland	1,2%
Dagbesteding	2,6%
Geen werk of school	3,4%
Onbekend	1,5%
Totaal	100%

Uit de Uitstroommonitor Praktijkonderwijs najaar 2024 blijkt dat 95,1% van de leerlingen succesvol is geplaatst door pro-scholen. Er is sprake van een succesvolle plaatsing wanneer een jongere uitstroomt naar werk, een toeleidings/trainingstraject, een (v) mbo-opleiding of dagbesteding. Praktijkonderwijs is dus een prima vooropleiding voor vervolgonderwijs of uitstroom naar werk.

9.2. Uitstroom naar werk

In schooljaar 2023-2024 is 41,7% uitgestroomd naar werk, deels in combinatie met een mbo bbl-opleiding (11,3%) of in de vorm van een toeleidings-/trainingstraject (3,7%). Binnen het praktijkonderwijs worden leerlingen optimaal voorbereid op uitstroom naar werk. De pro-scholen beschikken over een groot werkgeversnetwerk. Vanaf leerjaar 3 gaan leerlingen al stagelopen, waarbij zij worden begeleid door de school en het stagebedrijf. Vaak leiden stages tot een arbeidscontract. Als daar geen sprake van is, dan bemiddelen de scholen bij het vinden van een passende, bestendige baan.

9.2.1. Nazorg

De pro-scholen hebben een wettelijke nazorgtermijn van een jaar. Het Landelijk Werkverband Praktijkonderwijs, de voorloper van de Sectorraad, heeft met de Inspectie van het Onderwijs afgesproken dat de pro-scholen de leerlingen gedurende twee jaar volgen middels de volgmonitor. Zodra een leerling echter is uitgestroomd, ontvangt de pro-school geen financiering voor deze nazorg. Maar de nazorg is hard nodig. Met name op de arbeidsmarkt hebben oud-leerlingen op momenten in meer of mindere mate ondersteuning nodig om aan het werk te blijven, en meer in het algemeen, om mee te doen in de maatschappij. Zij krijgen daarbij lang niet altijd de ondersteuning die ze nodig hebben. Daarnaast worden ze geconfronteerd met een arbeidsmarkt die verder flexibiliseert, wat ook voor deze jongeren betekent dat zij vaker dan in het verleden op zoek moeten naar een nieuwe baan. Het is dan ook van groot belang dat er blijvend geïnvesteerd wordt in het up-to-date houden van hun kennis en vaardigheden en het ondersteunen van deze jongeren bij het behouden of vinden van werk, alsmede bij de problemen waar ze in hun privéleven mee geconfronteerd worden. Middels de Wet van school naar duurzaam werk wordt beoogd om de nazorg aan oud-leerlingen van het praktijkonderwijs wettelijk te borgen. In het wetsvoorstel dat in december 2024 naar de Tweede Kamer is gestuurd, is alleen nazorg (in het wetsvoorstel 'loopbaanbegeleiding' genoemd) aan oud-leerlingen, inclusief financiering, door pro-scholen in het eerste jaar na uitstroom van de leerling opgenomen. In het tweede jaar na uitstroom wordt de pro-school verplicht om een leerling met een hulpvraag door te verwijzen naar de gemeente.

De pro-scholen worden niet bekostigd voor deze doorverwijzing. Echter, juist in het tweede jaar, als veel tijdelijke contracten aflopen, kunnen veel oud-leerlingen een steuntje in de rug van hun docent van hun oude, vertrouwde school goed gebruiken. Deze docent kent de leerling en zijn omgeving goed, en kan snel inschatten welke begeleiding ingezet moet worden om de leerling weer op weg te helpen. Doorverwijzing naar de gemeente isodeloos verwarrend en waarschijnlijk inefficiënt.

Verder is de school al gauw een dagdeel per leerling bezig met de warme overdracht naar de gemeente, terwijl de school hier niet voor bekostigd wordt. Het verdient dan ook aanbeveling om twee jaar nazorg aan oud-leerlingen van pro-scholen, inclusief financiering, op te nemen in de Wet van school naar duurzaam werk.

9.2.2. Beschermd werk en dagbesteding

Voor een deel van de pro-leerlingen is uitstroom naar een vervolgopleiding of reguliere arbeid niet haalbaar. In schooljaar 2023-2024 is 2,6% van de leerlingen uitgestroomd naar dagbesteding. Sinds de invoering van de Participatiewet in 2015 zijn er echter steeds minder arbeidsplaatsen in het beschermd werk en de dagbesteding beschikbaar. Het verschilt per gemeente hoeveel geld hiervoor beschikbaar wordt gesteld. Ook zijn er in sommige gemeenten lange wachtlijsten voor deze arbeidsplaatsen. Door de verschillen tussen de gemeenten ontstaat kansenongelijkheid. Maar ook de stages voor dagbesteding zijn inmiddels voor veel pro-scholen een probleem. Stagegevers dagbesteding vragen veelal een vergoeding voor het aanbieden van een dergelijke stageplaats. De kosten daarvan bedragen op jaarbasis tussen de €5.000,- en €9.000,- per leerling. De pro-scholen worden daar niet voor bekostigd, maar zonder betaling van deze vergoeding kunnen de betrokken leerlingen geen passende stage doorlopen. Het is dan ook van belang dat voldoende stageplaatsen en arbeidsplaatsen in beschermd werk en dagbesteding worden gerealiseerd. De landelijke overheid is daarvoor aan zet!

9.3. Uitstroom naar vervolgopleiding

In schooljaar 2023-2024 is 39,7% van de leerlingen uitgestroomd naar een mbo-opleiding.

Uitstroom naar een mbo-opleiding kan op twee manieren:

- De leerling volgt de entree-opleiding (mbo-1) in het laatste jaar van de pro-opleiding. De leerling kan daarna direct doorstromen naar mbo-2 op het mbo. Indien de leerling uitstroomt naar werk, kan de pro-school bemiddelen bij het vinden van een passende, bestendige baan.
- Na de pro-opleiding volgt de leerling de entree-opleiding in het mbo. Deze opleiding duurt een jaar.

Daarna kan de leerling doorstromen naar mbo-2. Het is ook mogelijk dat de leerling uitstroomt naar werk. Via deze route kan de pro-school echter niet meer bemiddelen bij het vinden van een passende, bestendige baan. De mogelijkheid voor het pro en het mbo om de entreeopleiding gezamenlijk aan te bieden, is niet wettelijk geregeld, maar wordt al bijna twintig jaar gedoogd. Momenteel loopt het wetstraject pro-entree om deze samenwerking wettelijk te borgen. Meestal verloopt de samenwerking tussen de pro-scholen en het mbo goed. Indien deze samenwerking niet goed verloopt, of indien het mbo niet kan bieden wat de betreffende leerling nodig heeft, werken pro-scholen incidenteel samen met niet-bekostigd mbo dat het examen voor de leerling alsnog kan afnemen via een extra-neus-constructie. In februari 2024 is de motie-Westerveld c.s.¹⁶ aangenomen waarin wordt verzocht om de mogelijkheid tot samenwerking met niet-bekostigd mbo in het wetstraject pro-entree op te nemen. Momenteel wordt gewerkt aan de uitvoering van deze motie.

9.3.1. Vrijstellingen bij uitstroom naar het mbo/branchecertificaten

In het praktijkonderwijs kunnen leerlingen branchecertificaten en praktijkverklaringen behalen. Een branchecertificaat is een landelijk erkend bewijs van de kennis en de vaardigheden die de leerling heeft geleerd in een specifieke branche. De branchecertificaten zijn gebaseerd op de kwalificatiedossiers in het mbo. In een praktijkverklaring staan de processen die een leerling op de werkvloer heeft geleerd. Praktijkverklaringen worden verstrekt door SBB (Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven) en zijn landelijk erkend. Het verdient aanbeveling dat deze branchecertificaten en praktijkverklaringen recht geven op vrijstellingen voor de betreffende praktijkvakken in het mbo. Hierdoor houden de leerlingen meer tijd over voor de theorievakken. De Sectorraad Praktijkonderwijs en SBB vragen gezamenlijk aandacht voor deze aanbeveling bij het ministerie van OCW en de MBO Raad.

9.3.2. Pro-leerlingen succesvol op het mbo

In 2024 publiceerde DUO een onderzoek¹⁷ waaruit blijkt dat de oud-leerlingen van het praktijkonderwijs heel succesvol zijn op het mbo:

- Van de pro-leerlingen die instromen in mbo niveau 1 haalt 80% tot 90% een diploma op dat niveau. Dit is zo'n tien procentpunt meer dan bij de vmbo-leerlingen die ongediplomeerd doorgaan naar mbo 1.
- Van de pro-leerlingen die het diploma mbo niveau 1 al binnen het praktijkonderwijs hebben behaald en instromen in mbo niveau 2, haalt ruim 80% een diploma op dat niveau. Dit is ongeveer gelijk aan het diplomasucces van vmbo-bgediplomeerden die instromen op niveau 2.
- 5% van alle pro-leerlingen die instromen op mbo niveau 1 en 10% van alle pro-leerlingen die instromen op mbo niveau 2 haalt uiteindelijk een mbo niveau 4 diploma.
- Uiteindelijk gaat 1% van de pro-leerlingen die instromen op mbo niveau 1 en 2% tot 3% van de pro-leerlingen die instromen op niveau 2 door naar het hbo.

9.3.3. Aanbevelingen

- Het opnemen van twee jaar nazorg aan oud-leerlingen van pro-scholen, inclusief financiering, in de Wet van school naar duurzaam werk.
- Het realiseren van voldoende stageplaatsen en arbeidsplaatsen in beschermd werk en dagbesteding.
- De mogelijkheid tot samenwerking met niet-bekostigd mbo opnemen in het wetsvoorstel pro-entree.
- Realiseren dat de in het praktijkonderwijs behaalde branchecertificaten en praktijkverklaringen recht geven op vrijstellingen voor de betreffende praktijkvakken in het mbo, waarbij het belangrijk kan zijn voor leerlingen om praktische vaardigheden te blijven oefenen.

Colofon:

Vereniging Sectorraad Praktijkonderwijs, gevestigd te Utrecht.

Postbus 85246

3508 AE Utrecht

T 06-57686058

E bureau@praktijkonderwijs.nl

www.praktijkonderwijs.nl

www.daarompraktijkonderwijs.nl

Vormgeving: Emma Sophie Design & Fotografie

